

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Nyomatató utca 9. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltetnek.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (József Kir. herceg-utca 54. sz.) intézendők.

Gonosz aratás.

„Indítsd el a te sarlódat és arass“ így hangzik az aratási angyal szózata.

„Indítsd el a te sarlódat és arass“ mindig szívesen hallotta e biztatást a föld népe és kezeben vígan pendült a kasza, suhogott a sarló és zizegett a kalász.

De örömmel vette e parancsot a műhelyekben, gyárakban, hivatalokban dolgozó, robotoló munkás sereg is és velök a népek a nemzetek milliói, a kik két kezök vagy eszök munkái után élnek s annak jutalmát az aratást vágyakozva keresik és epekedve várják.

Igy volt ez eddig és nem lesz többé így ezután, mert visszajára fordult, meghibázott minden a földön.

Im ez évben is eljött a nyárnak gazdag ideje és most is felhangzott a szó: arass, és nem pendül a kasza és sok határon mozdulatlanul és dacosan áll a szegény arató.

Ime ott vannak a nemzeti jólét és polgári gazdagság műhelyei, kormos magas kéményű gyárjai, hatalmas gépei és vállalatai. Itt is hangzik a munka megindítására kiadott parancs, itt is nyílik az aratásra, a kenyérkeresetre való munkatér.

Azonban a munkások százezrei nem a műhelyekbe és gyárakba sietnek, hanem komoran és fenyegetően mint a jeges fellegek a széleken nagy tömegekbe verődve gyülekeznek.

Mindenki elégedetlen, mindenki abban hagyja a munkát és a népek milliói is megzavarodva s fenyegető magatartással állanak. S ha még volna a ki dolgozni akarna, munkát végezne, adót fizetne, polgári és köz, alkotmányos és magán, egyszerű napszámosi vagy más munkát teljesítene: a nagy munkaadók, a világ hatalmasai állanak ellent és bezárják a zakatoló gyárak műhelyeit, megállítják az ország és alkotmány gépezeteit s lehetetlenné teszik, hogy rendeltetése, isteni és emberi törvény, a szivbe irt vágyakozás szerint munkára indulhasson és az aratás boldog gyümölcse után vágyakozhasson az ember.

Mi az oka ez általános felfordulásnak?

Nincs meg a munka igaz értéke és valódi bece.

A munkás nem tudja megbecsülni a bért, a munkaadók a fáradságos munkát, a népek hatalmasai az alattvalók hűségét, áldozatkészségét és példátlan türelmét.

A megelégedés, a boldogság, a hit fogyatkozott meg az alattvalók szívében és a szeretet, a szabadság, a nemzetek s az élet ellen vétettek a hatalmasok.

Ezért hangzik polgárviszályra, véres gyilkosságokra az indító parancs, és készülnek irtóztató aratásra az eltévelyedett gyűlölködő szívek.

Uram őrizz meg minket ettől az aratástól és a régi hitet s a vallásos boldog magyar világot, a régi örömmel várt nemzeti vágyak teljességének idejét hozd el mihozzánk minél hamarabb.

Vándor.

Egységes liturgia.

Bármily nagy barátai legyünk is mi reformátusok egyházi téren is a józan haladásnak, azt el kell ismernünk, hogy minden változásfelekezetnél egyaránt szükséges az annak külső jellegét képező egységes istentiszteleti rendtartás, vagyis az egységes liturgia, melyről most nálunk magyarországi reformátusoknál levén szó, megpróbálom én is ehhez hozzászólni.

Hiszen az ugynevezett katolikus egyháznak eleitől fogva századokon keresztül éppen az volt s ma is az egyik legfőbb erőssége és bástyája, hogy annak tagjai menjenek bár széles e világra bárhova, bármely országba vagy földrészre, ha belépnek egy katolikus templomba mindenütt ugyanazon istentiszteleti rendet s még a külső formákban is teljes egyenlőséget találnak azokkal, miket saját hazájukban, szülő földükön mindenütt és mindenkor megszoktak s ez az egyenlőség imponál nekik, jótékony az, felemelőleg hat lelküetökre s mindig szorosabban köti őket az egyházukban mindenütt tapasztalt hitközösség külső formáihoz.

Mert hát ilyen az ember, ilyen különösen a minden egyházban nagy többséget képező s az értelmiség alantabb fokán állók tömege, melyre a külsőség s az ezekben általa tapasztalt egyenlőség, egyformaság inkább hatván, mint a beszélt tartalom: követi a természet törvényét, a kölcsönös vonzódást.

Az emberi természetnek ezen helyes ismerete vezethette s vezette is bizonyosan Luthert arra, hogy midőn 95 tételében az egyházba becsúszott visszaélések ellen kikelt s azoktól a keresztváltás megújítását nyilvánosan megkezdette, nagyon ügyelt arra, hogy az emberek által már megszokott külsőségekbe ne hozzon be mindjárt radikális újítást, hogy ez által a hidat maga mögött mintegy felszedvén, a megtisztított tan követését másokra, különösen pedig a nagy tömegre nézve lehetetlenné tegye vagy legalább megnehezítse; sőt midőn távollétében a túlbuzgók a templomból a képeket kihányták, visszatérvén azokat helyre állította, — amit tehát neki eszélytelenségül felróvni nem lehet annál kevésbé, mert mint a későbbi tapasztalás tényekben mutatta meg, ő és az ő követői sem helyeselték a képek tiszteltét, imádását s ma már az egy oltár-képen kívül nincs is más kép templomainkban.

Hogy a többi reformátorok Zwingli és Kalvin már radikálisabb módszert követtek mindjárt a külsőségekben is: ez Luthernek, a kezdőnek semmit le nem von, nekik pedig mint már tovább haladóknak dicséretökre válik, — nekünk reformátusoknak azonban, kik az istentiszteleti rendtartásban az ő álláspontjukat fogadtuk el, nagyon levon az, ha őket, a puritánokat nem követjük.

Es éppen itt van most a baj! Ezért kell

TÁRCA.

A margitai templom kincsei.

A margitai református templom kriptájában a XIX. század elején egy főrangú személy volt eltemetve. A temetés már régebben történhetett, mert lassanként regélni kezdtek a kriptáról és az eltemetett személyről. A margitai egyház mostoha anyagi viszonyok közt volt, ez a körülmény adta a rege alapját, melyszerint az eltemetett főrangú személy a margitai református egyházzal gondoskodott, hogy az anyagiakban szükségét ne szenvedjen. Sok drágaságot temetett el magával, melyet azonban csak akkor szabad koporsójából kivenni, ha a margitai református egyház nagy veszedelembé jut.

A margitai hívek 1815-ben mozgalmat indítottak, hogy a drágaságokat a sírból kivegyék, mivel arra az egyháznak nagy szüksége van. A templom megvásárlásához azonban felsőbb egyházi hatóságok engedelmé nélkül nem mertek hozzá fogni. Így került az ügy az egyházkerületi gyűléshez, mely deputatiót küldött ki az ügy megvizsgálására. A deputatio jelentette, hogy csak mesebeszéd az hogy 1793-ban mikor a kriptát felásták, drágaságokat találtak és a feltalálók azt elpalástolták. Azt is valószínűtlennek

tartják, hogy az oda temetett főrangú nő olyan végrendeletet tett volna, hogy a margitai egyház az ő koporsójában található kincsekből segítsen magán, mert nem lehet elhinni, hogy egy főrangú nő azt mondja, hogy koporsóját halála után feltörhetik, s a holttestet minden ékességétől megfoszthatják. Semmi nyoma sincs annak sem, hogy a sír felásása az egyház presbytereinek közakaratóból történt volna, mert akkor legalább is a lelkészeknek okvetlenül jelen kellett volna lenni. Már pedig egy tanu sem állítja, hogy akár a lelkész, akár pedig valamely presbiter a felásásnál jelen lett volna. Minden arra vall, hogy a sír felásói titokban cselekedtek. Annyival inkább ezt kell feltenni, mert az egyház számadásaiban semmi nyoma sincs annak, hogy az így talált pénzt az egyház szükségére fordították volna. Pedig a sír felásóinak neveit ismerik hat személy vett részt benne, ezek: Oláh János, Duh Ferencz, az akkori egyházi kurátor, Varga György, Nagy István, Szennyesi János az akkori főbíró, Ferenczi Mihály. A deputatio véleménye szerint a talált pénzérték 300 frt. lehetett, de meglehet annyi sem volt.

Az egyházkerület ezek alapján Ferenczi Mihályt ki még 1815-ben életben volt, továbbá a sír felásásában résztvevő társainak örököseit a 300 frt. megfizetésére kötelezte. A sír felásóknak, mint szentségtörőknek profanítását az egyházkerületi gyűlés kárhoztatja.

Nem tartja helyesnek az egyházkerületi gyűlés

most nekünk egységes liturgiáról gondoskodnunk. Zwingli és Kálvinnak is volt istentiszteleti rendtartásuk, amiről a tőlünk náluk kintjárt első magyar reformátorok is tudomást szereztek, nemcsak, de nálunk be is hozták, a csakhamar itt megkezdődött vallási üldözések korszakában azonban nem lévén egyetemes egyházunk, az istentiszteleti rendtartás egységesítésére senki sem gondolhatott, hanem először csak magok az igehirdetők, egymástól nem egyszer eltérőleg gondoskodtak arról tetszésük szerint, aztán békésebb idők következvén, az egyes kerületek külön-külön. Persze mindenik hasonlított ez az első magyar reformátorok által behozott istentiszteleti rendtartáshoz; de teljesen egyforma vagyis egységes nem lehetett soha, mert a lelkészek egyéni szabadságuk és izlésük szerint egyben-másban még ma is módosítanak rajta, egyik elvesz belőle valamit, a másik pedig hozzátesz s így az idők folyamán lassanként oly mixtum compositumná lenne a mi istentiszteleti rendtartásunk, hogy az eredeti Zwingli és Kálvin-féle rendtartásra rá sem ismernénk. Hiszen nem egyszer történik már ma is, hogy ha csak szomszéd egyházközségből megy is át valaki rokonlátogatásra a másik egyházba ünnepek alkalmával, sokszor talál különbséget az istentisztelet rendjében saját egyháza és a másik között, már vagy egyiknek, vagy a másiknak előnyére vagy hátrányára.

Igy például sok helyen behozták már nálunk reformátusoknál is itt a tiszántúli kerületben az alapige (textus) felvétele előtti éneklést, mely itt régebben szokásban nem volt s amit én nem is kárhoztatok, mert amellet hogy lélekemelő változatosságot hoz be az istentisztelet rendjébe s a hallgatókat jótékonyan előkészíti a szentige figyelmes hallgatására, — az igehirdetőnek is némi pihenést enged és időt ad az általa mondandók rövid átgondolására: de hát ez is az egységes liturgia szempontjából vagy mindenütt így legyen, vagy sehol. Továbbá urvacora osztás előtt a hívekhez intézett 3 kérdést arra nézve, hogy mit hisznek, egyik másik lelkész saját izlése szerint annyira módosította már, hogy abból az eredeti kérdésekre alig lehet ráismerni, holott ha valaminek, úgy éppen ezeknek kell egységesnek lenni s ha az eredetiek nem mindenben helyesek, tehát helyesíteni.

Vége a reformáció után szokásban volt azon gyakorlat, hogy urvacora osztás alkalmával a lelkész az éneklés időnkénti szünetelése alatt a hívekhez az ünnep alkalmából vagy az előtte álló hívek életkora, hivatása és állapotából önként kínálkozó építő, tanulságos vagy vigasztaló szentírásbeli helyeket intéz: ez a szentírás teljes ismeretét igénylő, de helyes alkalmazás mellett a hívek buzgóságát, saját tapasztalatom szerint nagyban emelő, oktató, hitben erősítő s az egyesek lelkére is jótékonyan ható

a földes ur eljárását sem, aki mikor a sírfelásásáról értesült, oda ment, hogy meggyőződjék arról, hogy van-e ott olyan koporsó, melyből drágaságot vettek ki, s a sirt az egyházi felsőség tudta nélkül ismét felnyitatta. Ez által a meghalt személyre nézve is méltó botránkozást okozó dolgok történtek.¹

Ezzel a kincsek ügye el volt intézve. Azonban a kincs gondolata nem vesztet ki a köztudatból. Ott élt az továbbra is a margitai református lakosok lelkében. Az 1793-iki sírfelásás dolgát elintézhette az egyházkerületi gyűlés papíroson, de a margitai néptovábbra is álmódzott a kincsekről, melyeket nem lehet tanu kihallgatásokkal véglegesen átadni a feledésnek. Sőt a kincs ügyének titokzatos elintézése, melyről az egyszerű népnek semmi tudomása sem volt még növelte a gyanút, hogy ott a templom alatt kincs van elrejtve. A beszéd egyre hangosabb lett, a vezető férfiak is kezdtek vele foglalkozni. Történt 1828-ban, hogy betegségbe esett margitai ember lelkén akart könyíteni a margitai református egyházra oly fontos titoknak az elárulásával. Oláh Jánosnak hívták az embert ki talán fia esetleg unokája lehetett az 1793-ik évi sírfelásásban résztvevő Oláh Jánosnak. Nevezett ember betegsége súlyossá válván, azt az óhaját fejezte ki, hogy presbitériális személyek menjenek el hozzá, mert fontos titkot akar velök közölni. Néhány presbiter csakugyan

megjelent a betegnél, ki előadta hogy atyjától és nagy atyjától átadott titok az melyet velök közölni akar. E szerint a margitai templomnak egy bizonyos helyén sok drága portéka van elrejtve. A presbitérium a nemsokára meghalt ember vallomásának hitelt adott, s a sírfelásásához Récesey János esperestől kért engedélyt. Az esperes nem akarván a saját felelősségére megadni az engedélyt, a margitai egyház kérését az egyházkerületi gyűlés elé terjesztette. Úgy látszik, hogy a kincsekben felvilágosodott emberek is hittek. A „méltóságos uraság“ is értesült a dologról s a presbitériumon kívül ő is sürgette a templom megásását. Mindezen sürgetések hatása alatt az esperes már csak a margitai hívek megnyugtatóására is ajánlotta az egyházkerületnek az engedély megadását.

Az egyházkerületi gyűlés bizonyosan kételkedéssel fogadta a margitai kincsekről szóló regét, de ily sodoldalu sürgetésnek nehezen tudott ellenállani. Nem lehetetlen, hogy az 1815-iki vizsgálat eredménye is feledésbe ment, mert valószínű, hogy az egyházkerület határozata másképpen hangzott volna, ha annak eredményét átvizsgálták volna. Legalább is gyanus, hogy az egyházkerületi határozatban az 1815-iki vizsgálatra semmi hivatkozás nem történik.

Az egyházkerületi gyűlés határozata minden különös indokolás nélkül abból áll, hogy a margitai templomban a beteg ember által megnevezett hely megásását az egyházkerület elrendelte. Az egy-

¹ Tiszántúli egyházkerületi jk. 1815. évi 64. p.

gyakorlat, ma már még a kisebb, korlátolt népességű egyházakban is, hol a lelkész gyülekezete minden tagját ismeri s velök úgyszólván naponként érintkezésben áll, csaknem teljesen megszűnt, — nem is említve a nagy, sok ezerekre menő népes gyülekezeteket, melyekben ennek helyes gyakorlása nem is lehetséges éppen úgy, mint a szorosabb értelemben vett lelki gondozás. (Cura pastoralis) De hát éppen ezért a kisebb gyülekezetekben ezt sem kellett volna elhagyni, — a nagyobbakban pedig parochiális körök felállításával oda törekedni, hogy ez lehető legyen a lelkésznek hiveivel való közvetlen érintkezése által.

Ezeknek előrebocsátása után áttérve a Novák Lajos sárospataki tanár úr által konventi megbízás folytán készített egységes liturgia tervezetére, megvallom, hogy ha az a hazánkbeli két protestáns testvér egyház egyesüléséhez akarná az első lépést megtenni, talán én volnék az első, ki azt örömmel fogadnám s még inkább, ha e két protestáns egyháznak az egész földön való egyesülése a közel jövőben lenne várható; de mindez még csak pium desiderium lévén, elégnek tartom ez idő szerint csak arra törekedni, hogy itt saját hazánkban legyen nekünk magyar reformátusoknak egységes istentiszteletünk, melyről egymásra ráismerhessünk, de nem úgy, hogy ref. egyházunkban eddig nem ismert újításokat hozzunk be, hanem a már

házkerület megbízásából Récsey János esperes és Csanády Ferencz assessor legyenek jelen.¹

Valahára tehát hiteles jelentés érkezett a margittai kincsekről. Az érmelléki esperes, Récsei János még azon év folyamán beadta jelentését. E szerint a küldöttség a templomot az említett helyen megásatta, s a nevezett helyen egy kőkriptát talált. A kriptá bolthajtása már le volt szakadva. A kriptában csak összehányt esontokat találtak, de semmi értékes tárgy ott nem volt. Azt is megállapították, hogy a kriptá bolthajtása valószínűleg akkor szakadt be, amikor ugyanazon helyen egy kőkathedrát építettek. A kathedraépítés ideje biztosan megállapítható, 1692-ben történt. A jelentést a kerület egyszerűen tudomásul vette.²

A margittai kincsről szóló regének ezzel meg kellett volna szünni. Aki azonban a nép fantáziáját ismeri, nem tartja lehetetlennek, hogy a rege később újból felbukkant, s erősödött, s nem lehetetlen, hogy a kincsről szóló rege valamely más alakban ma is él a margittai reformátusok közt.

Dr. Barcsa János.

¹ U. o. 1828. évi 77. pont.

² U. o. 1828. évi 133. pont.

megszokottakat is Zwingli és Kálvin-féle alapon rendezzük, mint ezt a fentiekben már érintettem.

Köznapi istentiszteletünk rendje maradhat úgy amint van, — csak az a kár, hogy köznapokon az estveli harangozás legtöbb helyen egész héten szünetel, pedig tapasztalásból tudom, mily jól esik a mezőn munkálkodó népnek, ha a harangszót akkor is meghallván s kalapját megemelve, rövid fohászt bocsát az ég felé s tudja, hogy ott a templomban érette is imádkoznak.

Segesváry József.

Szabadválasztás és lelkészképzés.*

Midőn a zsinat az eddigi minősítvényes törvény eltörlésével a szabadválasztás mellett foglalt állást s így a lelkészválasztás nagy fontosságú kérdését bizonyos radikálismussal oldotta meg, azt gondoltam, hogy e rendkívül nagy horderejű ügy széleskörű vitára s egyszersmind a szabadválasztással kapcsolatos eszmék tisztázására nyujt alkalmat. Csalódtam. Az érdeklődésnek csaknem teljes hiányát láttam e kérdés körül s újra arról kellett meggyőződnöm, hogy nem mindig a fontos kérdések hozzák izgalomba a kedélyeket s idéznek fel nagyobb hullámokat az illetékes körökben. Hányszor látunk csekélyebb ügyeknél széles körű vitát, beható eszmecsere pedig ha az ily alkalmakkor előidézett vita lefolyik, gyakran elmondhatjuk: Sok hü hó semmiért! A lelkészválasztás s a vele összefüggő kérdések megvitatása azonban rendkívül komoly feladat, melynek helyes megoldása sok nehézséggel jár.

Mindenek előtt kijelentem, hogy én szabadválasztásnak föltétlen híve vagyok s el sem tudom képzelni, hogy protestáns szabadelvű szempontból miképpen lehet még csak kétségbe is vonni annak a létjogosultságát. Széles e világon nem fognak nekem mutatni protestáns egyházat, a hol a lelkészválasztás iskolai bizonyítványok minőségétől tétetnék függővé s így az egyházközségek autonómikus joga holmi minősítvényen alapuló kasztrendszer által korlátozottnak. Az a minősítvény, a lelkészeknek osztályba sorozása szomorú ellentmondásban látszik lenni az egyenlőség magasztos eszméjével, a melyet egyházunk fennen hirdet mindenütt, csak éppen hivatalos szolgálai között nem akar megvalósítani. A lelkészeknek osztályba sorozása nem egyéb mint a katolikus hieráchiának bizonyos maradványa, melyet továbbra is fentartani annyira volna, mint egyházunk sarkalatos elveit megtagadni s a lelkészek között a testvéri szeretet ápolása helyett föntartani azt a választalat, a mely annyira keserűségre, annyira félreértésre adott már alkalmat. Melyik állás az a társadalomban a melynek betöltésénél első sorban az iskolai bizonyítvány minősége volna a döntő? Bizonyára olyan állás

* Rövid idő alatt a harmadik fontos kérdés, mely lapunkban felvetve élénk visszhangot keltett. Kívánatos, hogy azok, a kiknek úgy az egységes liturgiát, mint a lelkészválasztást még inkább a lelkészképzést illetőleg elmondani valóik vannak, most midőn e kérdések megbeszélés tárgyát képezik, észrevételeiket előadják. Szerk.

ninesen, mert az embernek nem az iskola, hanem a tapasztalati élet adja meg a valódi minősítvényt. Goethe szerint „a világ folyásában képződik a jellem.“ S valóban számtalan esetet tudnék fölmutatni, hogy az iskolai életben szorgalmas, minden szellemi és fizikai erejét megfeszítő egyén az élet nagy iskolájában hasznavehetetlenné lett; a kitünő bizonyítvány nem minősítette őt az élet nagy feladataira.

A Debr. Prot. Lap f. évi 26. számában „Szerecsen fölé“ című cikk szerzője teljes mértékben elítéli a szabad választást, a mely a jelesebb erők háttérbe szorításával stréberségének, a visszaélésnek nyújt tápot s így a lelkészképzésre káros befolyással lesz. Hogy lesznek visszaélések a szabadválasztásnál megengedem, de vajjon nem voltak-e a minősítvényes törvény mellett is? Már magokban a bizonyítványokban az egyes osztályzatok megállapításánál gyakran félreismerhetetlenül érvényesültek, bizonyos melék körülmények, úgy hogy a nyert minősítvény nem mindig lett hü kifejezője az illető szorgalmának és tehetségének. Sőt merem állítani, hogy a jelenlegi lelkészképzés mellett, melynek részletes bírálatát alább fogom adni, az első és második lelkési vizsgákról nyert bizonyítványok vajmi csekély mértékben tekinthetők a képzettség fokmérőinek. Ily bizonyítványokból legfeljebb azt tüntethetik ki, hogy az illető mennyire tudta bemagolni az elébe adott compendiumot s mennyire nyerte meg a tanár urak tetszését, mennyire kedvezte neki a szerencse a vizsgáknál Engedelmet, de ilyen bizonyítványoktól tenni függővé a választhatóságot, középkorba illő dolognak tartom. De meg aztán a minősítés mellett mondott azon érvelést, hogy az eddig választási rendszer mellett a theológián kifejtett szorgalom megjutalmazatik, a gyakorlati élet teljesen megeáfolja. A különféle bizonyítványok közötti különbséget a szolgálati évek annyira kiegyenlítették, hogy a nagyobb egyházközségekben megüresedett lelkési állomásokra éppen úgy pályáztak elégséges mint jeles bizonyítványiak s gyakran az előbbiek s nem az utóbbiak közül történt a választás, szóval végeredményben talán nincsen is olyan nagy különbség az eddigi választási rendszer és a szabadválasztás között.

Ugy a hogy a dolgok jelenleg állanak a theologiai akadémiákon a hallgatók szorgalmára éppen semmi befolyással nem lehet a szabadválasztás, mert hiszen eddig is nem a minősítvény és törvény, hanem azon körülmény sarkalta őket nagyobb szorgalomra hogy a jobb osztályzatnak a legációnál, stipendiumoknál s a tápintézetben előnyben részesültek. Ez ezután is így lesz. A szabadválasztásnak létjogosultságát a jövőben még nagyobbá teszi a lelkési fizetések rendezése, minek következtében azok az óriási különbségek, a melyek eddig a javadalmazást illetőleg fennállottak, lassanként meglehetősen redukálódnak. Ily körülmények között az egyházak választási jogosultságát éppen nem szabad korlátoznunk, hanem egészen tetszésökre bízni, hogy azt válasszák meg, a kit akarnak. Másfelől azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a mi népünk szellemi tekintetben az utóbbi években rendkívül sokat fejlődött s hogy ezután még jobban ki tudja választani magának az alkalmas egyént lelkészül mint eddig. A nagy egyházak intelligens választó közönségét pedig egyszerűen kicsinyelnénk, ha a választásnál nem biznánk meg ítélő képzettségében arra nézve, hogy

a pályázók közül lehetőleg képzett ember mellett foglaljon állást.

Nem mondom, hogy itt nem fordul ak elő kivételek, de általában a tapasztalat azt bizonyítja, miszerint a nagy egyházakban többnyire megfelelő jeles erők működnek. Annak az embernek a sorsa pedig, a kit holmi mellék érdek s nagy korteskedés juttatott csekély tehetsége és arravalósága dacára fényes egyházba, — egyáltalában nem irigylendő. Gondolja meg mindenki, hogy mily kizáró érzést szl az emberben azon fájdalmas tapasztalat, hogy szellemi erői nem elégségesek arra az állásra, hova őt a közbizalom állította. Mit ér a jó javadalmazás, ha az illetőnek nap mint nap éreznie kell a kicsinylést, mellőzést, gunyos megjegyzéseket, a melyek világosan tudtára adják a képzettségei iránt táplált bizalmatlanságot. Az ilyen ember élete bizony keserves s hozzá még dicstelen. Nem ismeri az korunkat, a ki azt hiszi, hogy ma is csak a szószéken kimutatható előnyök imponálnak a nép előtt. Ma már a lelkészeknek úgy az egyházi mint a társadalmi életben érvényesítenie kell szellemi képességeit, mert különben hivatásának egyáltalában nem felel meg. A hivek templom kerülő részére teljesen közönyös, hogy a lelkész miképpen predikal, őt csak az érdekli, hogy miképpen működik.

Ezzel eljutottam cikkem legfontosabb részéhez a *lelkészképzéshez*. En a szabadválasztást csak oly feltétellel fogadom el, ha közte és a választási rendszer megváltoztatásával együtt megváltoztatjuk a jelenlegi lelkészképzési rendszert is, a mely nem csak hogy teljesen idejét multá, de a mellett legnagyobb akadályul szolgál a theologiai irodalom fellendülésének. A midőn a lelkészképzés jelenlegi rendszerét bírálat alá veszem s annak feltűnő hiányait kimutatom, távol áll tőlem személyeket bírálni esetleg az ő érzékenységeket érinteni, hiszen abban a meggyőződésben élete mindig, hogy ha valamely rendszer hibás, soha sem szabad annak az áldozatait, a személyeket bántani.

De hát melyek a jelenlegi lelkészképzési rendszernek a hibái? Mindenek előtt a *mostani rendszer elavult*, a mai modern kornak egyáltalában nem felel meg. A magyarországi ref. theológiákon egyáltalában nem akarják elismerni a theologiai tudomány és kutatás újabb vívmányait s a hallgatók teljesen tájékozatlannak a legutóbbi dogmatikai mozgalmakról. A sociológiának a theológiához, illetve az egyházhoz való viszonya pedig tárgyalás alá egyáltalában nem kerül. A napokban egy külföldön időző magyar ifjútól kaptam levelet a ki a többek között a következőket írja: „Hallgatom a legújabb theologiai mozgalmak történetét Istenem! minderről nálunk a theológián egy szót sem szólnak. Az ember e tekintetben teljesen tájékozatlan.“ Ha valaki fejtegetéseimmel szemben a nálunk még mindig uralkodó orthodox irány védelmezésével lépne fel s aggodalmát fejezné ki a a bibliai alap mellőzéséért, arra csak azt felelhetném hogy a modern theologia a mint azt már egy másik cikkemben részletesen fejtegettem, egy általában nem akarja a biblia tekintélyét megdönteni, hanem sokkal inkább közte és a mai kor felfogása között összhangot keresni* Hiszen ma újra és újra felmerül az a kérdés, hogy vajjon Jézus, a kitől korunkban oly sokan elfordulnak, egyáltalában nem adhatna felele-

* Debr. Prot. Lap 1903. 40. sz. 603. l.

tet korunk kérdéseire? A kultura tulhajtásaitól megundorodott emberiség újabb érdeklődéssel fordul Jézus felé, csak hogy az ő tanításait korunk világitásában nézi. Igaza van Roseggernek, a midőn így szól: „Valahányszor a tulhajtott kultura önmagától megundorodik, valahányszor az emberiség világi törekvéseit és büszke vívmányait nagy katasztrófák által összetörni látja, ismét élénk lesz a vágy olyan állapotok után, melyeket Jézus ezen szavakkal jellemezett: „Isten országa.” Szerintem az a theologia, a mely a mozdulatlanságot jelképezi s a kortól teljesen emancipálja magát, nem sokat ér. Mi protestánsok gyakran elítéljük a katolikusokat, mert még mindig Aquinoi Tamás theológiáját tanítják, holott magunk is abba a hibába esünk, ha a 16. század theologusai mellett megállunk. Ne zárjuk el a theologusokat a modern theologia teljes megismerésétől.

A sociológiának a jelentősége nincsen méltatva a theológiákon. Pedig valamennyi problémák között, melyeket a modern élet élénk állít, legfontosabb a socialis kérdés. Ez nem csupán a munka szervezésének és a bér elosztásának a kérdése, nem csupán megélhetési és hatalmi kérdés, hanem a nevelésnek és a képzésnek a kérdése. Egy új osztály igyekszik magát az elhagyatottság éjjeléből fölkuzdni, hogy az életnek nem csak anyagi, hanem szellemi jámban is részt vehessen.* Nem mondom én, hogy az ifju theologusokat nemzet gazdaságtanra tanítsák — bár még ez sem volna helytelen dolog — hanem ennek a fontos társadalmi mozgalomnak socialethikai oldalával s a vele szemben követelendő eljárásról, illetve annak módozataival ismertessék meg. A lelkészekre óriási feladat vár a socialis mozgalmakban s úgy a hogy nálunk a viszonyok állanak, a reactio ellen a protestáns lelkészek csak a socialisták táborában küzdhetnek sikeresen. Én tehát, ha tölem függenek, követelném a sociológiának a gyakorlati theologia tantárgyai közzé való felvételét.

A biblia a mai theologiai oktatásban nem foglalja el a centralis helyet. Talán helyesebben jártam volna el, ha kifogásaimat ezzel kezdtem volna el. Theologusainknak s így lelkészeinknek a bibliai ismerete rémitő gyenge lábbon áll. Az isagogika meg tanítja ugyan a biblia beosztását, főtartalmát, de már arról nincsen gondoskodva, hogy a theologusok részletesen olvassák a bibliát s különösen az új szövetség minden fejezetével behatóan megismerkedjenek. Hogy pedig a bibliai ismeret hiánya mennyire megboszulja magát, lépten nyomon találhatunk reá példákat a mindennapi életben. Így például mi módon vehetik fel lelkészeink sikeresen a harcot a baptistákkal és nazarénusokkal, ha be kell látniok, miszerint egyszerű, minden készütség nélküli emberek több jártassággal bírnak a bibliában mint ők? A biblia elhanyagolása bizonyára egyik oka a szekták keletkezésének. Valami absurdumnak tünik fel előttem, ha meggondolom, hogy a bibliára vonatkozólag mennyi tudományt tanítanak a theológián (isagogika, bibliai theologia, írásmagyarázat stb.) míg magát az alapot a biblia olvasását nem tanítják, mert azt egyszerűen reá bizni a theologusokra, sikertelen dolog. Én nem venném elő addig azokat a segédtudományokat, a a mig a hallgatók rendes órákon át nem olvasták a bibliának legalább az új szövetségi részét s az ő szövetségből a nevezetesebb helyeket. Természetesen

a tanárnak a felolvasott részekből időnként kérdést kellene intézni a halgatókhoz s így lassanként meg erősödnék a theologusok bibliai ismerete annyira, hogy eltűnnék az a képtelen állapot, hogy az életbe egy esomó bibliai tudomány birtokában lépnek ki — a biblia ismerete nélkül. Az eddig elmondottakból a magyarországi ref. theológiáról jellemzésül bátran állíthatjuk, hogy szüntelenek. Mig a modern irányzattól elzárkóznak, addig a biblia teljesen megismertetésére sem törekednek.

A jelenlegi tanítási rendszer képtelen képzett és öntudatos theologusokat nevelni. Hogy megyen ma nálunk a theológián a tanítás? Az egyes tanárok szabad előadást tartanak vagy pedig studiumaikat lediktálják s eredmény gyanánt a félév végén litografált compendiumokat adnak a hallgatók kezébe helyette, nem tanulmányozás, hanem be magolás végett. Mindenek előtt vegyük szemügyre ezeket a compendiumokat. Többnyire kihívják a jogos bírálatot. Csak nem kivétel nélkül németből kifordított dolgok nyakatekert mondatokkal, gyakran homályos érthetetlen kifejezésekkel, Szegény theologusnak ugyancsak izzadni kell mig egy-egy szakaszt bemagol, hát még a mig az értelmét kiveszi. Hiában, be kell magolnia a compendiumot, mert a tanár urak megharagusznak, ha csak egy mondatot is kihagy belőle. Ugyan kérdezem, elfogulatlanul kérdezem ilyen rendszer mellett ilyen szolgál fordításokból álló compendiumok bemagoltásával lehet-e önálló gondolkozásu, képzett theologusokat nevelni? Azt kérdem, ilyen rendszer mellett érdem-e jó vagy jeles bizonyítványt szerezni s komoly törekvésés fáradozás eredménye é a nyert osztályozás? Nem, határozottan nem! A magolás nem érdem, a komoly tanulmányozáshoz semmi köze.

A jelenlegi rendszer, az úgy nevezett semináriumi rendszer a mai korban már meg nem állhat s bár jól tudom, hogy a mai theologiai akadémiák szegényes körülményeiknél fogva nem érhetik az egyetemi színvonalok, mégis tanrendszerükben módjukban áll lényeges javításokat eszközölni. Így mindenek előtt a litografált compendiumokat, melyek a a közönség illetőleg a szakkörök bírálata alá soha sem voltak vetve, föltétlenül eltörölnökök. Mivel nálunk a theologiai képzett férfiak oly szegények, hogy terjedelmes tudományos műveket nem adhatnak ki, a közegyháznak rövid idő alatt gondoskodni kellene a theologia minden ágából szakkönyvek kiadásáról. Természetesen itt csak absolut becű, a jogos bírálaton keresztül esett önálló művek kiadásáról lehet szó. A konvent bölcsessége megtalálna az ilyen könyvek írására a megfelelő férfiakat. Ily körülmények között az előadó tanárnak csak az illető tananyag részletes megismertetésével kellene foglalkozni, nem pedig azzal is, hogy a hallgatók miből tanulják meg a studiumokat. Minden tantárgyból nem csak egy kézikönyv lenne, hanem legalább kettő három már a mennyire a közegyház anyagi ereje engedné. Ilyen eljárás mellett, a midőn a hallgató nem volna lekötve az illető tanár compendiumához, hanem a különböző könyvekből állíthatná össze nézeteit, tág tér nyílna az önképzéssel kapcsolatban az önálló gondolkodásra. Természetesen a mostani lelkészképesítő vizsgák módját is gyökeresen meg kellene változtatni s olyképen szabályozni, hogy a vizsgázók önállósága, theologiai képzettsége minél jobban kifejezésre juthasson. Először is a vizsgáló bizottságot úgy állítanám össze, hogy az a tanárokon

* H. Weinl: Jesus im neunzehnten Jahrhundert. 111. l.

kívül ne — a hogy jelenleg, van csupán esperesekből — hanem közismert theologiai képzettségű férfiakból álljon. Nem akar ez az indítvány kiesélni lenni az esperesi karral szemben, de azt már mindenki beláthatja, hogy az esperesi hivatal ezer teendő mellett egyáltalán nem jut idő a theologiai tudományok kultiválására. Hogy a vizsgáló bizottságban esperes is legyen, azon okból tartanám szükségesnek, mivel az esperesi teendők bő alkalmat nyújtanak a gyakorlati theologia különböző ágainak, különösen a közigazgatásnak megismerésére, a mely ismeret azután az esperesek a vizsgázókhoz intézendő kérdéseknél érvényesíthetnének.

Az egyetemi színvonalhoz való közeledést nagyban elő lehetne segíteni az által is, miszerint lehetőleg kikerültsék az a gyakran nem helyesnek bizonyult s az osztályzatokra nézve is befolyással bíró rendszer, hogy a vizsgázó mindig az előtt vizsgázzék, a ki őt az illető tantárgyra tanította. Eltekintve attól, hogy ezen eljárás mellett a vizsgázók le vannak szögezve az illető tanár theologiai álláspontjához, el kell ismernünk, hogy ily módon az önállóság megszerzésére, a theologiai nézetek szabad kifejlődése teljesen kivan zárva. Szerintem a vizsgákat úgy rendeznénk be, hogy azok ne mindig ugyanazon a helyen tartassanak. A tiszántúli és az erdélyi egyházkerület végzett theologussai felváltva tennék le a lelkészi vizsgákat Debrecenben és Kolozsváron a másik három egyházkerület szintén megegyezésre jutna e tekintetben. Svájcban felváltva teszik le a vizsgákat Baselben, Zürichben és Bernben.

A lelkészképzéssel kapcsolatban számos eszmét lehetne még felvetni s beható tárgyalás alá venni, de mivel az én szándékom csak a körvonalozás, a keretek megjelölése, részletezésbe nem bocsátkozom s csak még a következőkre szorítkozom: A theologián rendkívül szorgalmaznám a *modern nyelvek tanulását*, de itt is egészen más módszert alkalmaznék, mint a jelenlegi, a mely mellett nyelvismeretet szerezni nem lehet. Tudom előre sokan tiltakoznak ellene, ha kimondom, hogy a német nyelvet, mint a leggazdagabb theologiai irodalom nyelvét kötelezővé tenném, mert elvégre nyíltan el kell ismernünk, hogy a német nyelv ismerete nélkül theologiai képzettséget szerezni nem tudunk. A külföldre menő ifjaknak is jelentékenyen megkönnyítenénk a helyzetét a modern nyelvek rendszeres tanításával, de meg másfelől a mai közlekedési viszonyok mellett a magyarországi és külföldi prot. egyházak között az érintkezés, a melyből elvégre sok jó származhatik, mindinkább élénk lesz s a nyelvismeretet még jobban megköveteli mint eddig. Nyelvismeét nélkül nem vagyunk képesek a mi viszonyainkat külföldön ismertetni s általános érdeklődést kelteni fel egyházunk iránt.

A lelkészképzésre nézve rendkívül fontos a *theologiai tanárnak helyes megválasztása*, a mire nézve a multa vonatkozólag nem mindig helyes belátás és tapintatosság vezette az illető köröket. A személyes tekintetek voltak a döntők a választásnál legtöbb esetben, nem pedig a tudományos és gyakorlati képzettség, továbbá bizonyos irodalmi munkásság, a melynek fölmutatása akárhányszor már csak azért sem történhetett meg, mert az illető a külföldi akadémiákról hazajövet azonnal megválasztott. Ehez a nagyon is erős kritika tárgyává tehető eljáráshoz a lelkészképzés kimondhatatlan kárára hozzájárult

még azon rossz szokás, hogy a theologiai tanárokat mindenféle egyházi tisztségekkel halmozták el, s így elvonták őket eredeti rendeltetésüktől. Mindezt összevéve az eddigi eljárás azt eredményezte, hogy a theologiai tanárok nagy része nem ismervén a gyakorlati életet, annak követelményeire s helyes megismerésére nem taníthatja meg hallgatóit sem, másfelől pedig a különféle tisztségek mellett nemcsak az önképzésre nem volt ideje, hanem még a rendes órák megtartását is el kellett gyakran mulasztani az akadémián. Ily körülmények között theologiai tanáraink közül alig emelkedett ki 2—3 olyan magaslata, a melyen mi lelkészek szeretjük látni egykori tanítóinkat. Epen így van a dolog a theologiai tanárokkal az irodalom terén. Ne bántsunk senkit, de a jelenlegi rendszer mellett a theologiai irodalom terméketlen, sivár, szomorú képet mutat. Még a néhány száz ezret számláló osztrák protestánsok is e tekintetben nagyon magasan állanak felettünk. Nézzünk szét a könyvpiacra, bizony évek óta theologiai tanárainktól alig jelent meg valami. Igaz, hogy ezt a szegénységgel lehet némiképp indokolni, de nem teljesen. Szerény véleményem szerint theologiai tanárokat csak a már lelkészi pályán működő férfiakat választanák s az egyházi tisztségek viselésétől eltiltanám őket, hogy magukat annáljobban szentelhesék az irodalom ápolásának s közegházunk jó hírnevének érdekében a theologiai tudomány fölvirágoztatásában hathatósan közreműködhessenek.

Végül a theologusokat nemcsak a tudományban, hanem a társadalmi műveltségben is nevelni kellene. A jelenlegi bentlakás mindenre alkalmas, csak arra nem, hogy az ifjakban a jó erkölcs, az előzékenység, a tisztességes hangmodor iránt való érzékelt felkeltse. Az internatusokat úgy kellene berendezni, hogy azok egy-egy házi atya felügyelete álljanak, a ki családjával az internatusban lakják s az ifjakat minden tekintetben ellenőrizze. A családi élet magasztos voltát, a lelkületre való áldásos befolyását ismernék meg ily theologusaink. Kivánnám, hogy a tanárok a theologusokkal ne csupán az órákon érintkezzenek, hanem alkalmat keressenek a velük való összejövételre, kirándulásokra, bizalmas beszélgetésre. Ebből az érintkezésből sok áldás származnék a leendő lelkészekre.

Ezek azok a főbb pontok, a melyek a szabad választással kapcsolatban a jelenlegi lelkészképzési rendszer megváltoztatásánál érvényesítendőek volnának. En úgy gondolom, hogy a ki ilyen rendszer mellett leteszi a lelkészi vizsgákat, azt bátran oda lehet állítani a szabad választás elé. Hiszen az a rendszer teljes szigorral venné a vizsgákat s csak megfelelő embereket bocsátana át azokon. Az ily lelvizsgázottak kivétel nélkül megérdemelnék, hogy minden minősítés mellőzésével szabadon választhatók legyenek. Soha sem örvendezek azon, ha a theologiak oda nem való elemekkel vannak benépesítve. Legtöbbször a mennyiség a minőség rovására szokott gyarapodni.

Helyes, legyen szabad választás de csak is a lelkészképzés rendszerének a reformálásával. E nélkül úgy járnánk el, mint a ki új tetőzetet rak oly házra, a mely ócska s egy kissé rozszant is már. Félek, hogy itt is az új tetőzetet, a szabadválasztást a lelkészképzés régi rozoga rendszere nem fogja megbírni s az egész épület össze fog roppani. Magam részéről nagyon örvendének azon, ha a lelkészképzés

igen fontos kérdése többek hozzászólásával a zsinat utolsó üléséig némileg tisztáztnék, hogy így a zsinat bizonyos eszmécsere után az új lelkészképzési rendszer általános módozatait megállapítaná (Egyh. tör. 85 § 1. k.) A lelkészképzés jelenlegi rendszerének okos tapintatossággal eszközölt megváltoztatása közegházunk eminens érdeke. A helyes lelkészképzési rendszerrel ismét bekötöznénk azon számos sebek egyikét, a melyektől szegény magyar reformált egyházunk vérezik. Az egyház hajóját a mai társadalmi élet zivataros tengeren annyi szirtek között csak jól és helyesen képzett lelkészek tudják kormányozni.

Révi pap.

A debreceni református Kollégium adattára

azaz

a Kollégium története adattári alakban.

(Folytatás.)

A *Classificatio* nevű névtára az alsóbb osztályoknak (elemi és latin iskolák) az 1840/41-ik év 2-ik feléről (az utolsó) a főiskolai levéltárban vannak, még mindig latinul I. a humanitas, II. osztályában tanulók száma 56; köztanító Révész Bálint; 2. a humanitas I. osztályában 44 tanuló, köztanító Szilágyi István; e két felsőbb osztályban a görög nyelv is tanított. 3. A grammatica 4. osztályában 70, 4. a 3-ában 65 tanuló volt, itt vette kezdetét a német nyelv tanítása Márton nyelvtana szerint s végig ment négy osztályon. 5. A grammatica 2. osztályában 69; 6. az 1-sőjében 70 tanuló volt, itt vette kezdetét a latin nyelv. A grammatica négy. a humanitas két, összesen 6 osztálya, felelt meg a mai gymnasium I—VI. osztályainak.

7. A *polgári iskola* neve volt „schola realium vernacula“, tanulók száma 20, mindnyájan debreceniek; 12 tantárgya magyarul sorolva elő, itt előfordul az egészségügy, magyar magántörvény ismerete *Kövi* tankönyve szerint a 2. rész kivonatosan, a mérés tudománya, német nyelv, levelek, nyugtatványok stb.

8. Nemzeti iskola (schola vernacula) IV. osztály 111 gyermekkel, 9. a nemzeti iskola III. osztálya 127 gyermekkel, 10. a II. osztálya 162 és 11. I. osztálya 139 fiuval, végre 12. az *initiativa* (kezdők) iskola 144 kis fiuval. A 7—12-ig valók a mai elemi és polgári iskola osztályai. Az alsóbb iskolában 12 köztanító volt.

A többi évekről, mindenikről két kötet az 1-ső és 2-ik féletről, áthelyeztetek a mai főgymnasium igazgatói irodájába. Az „Entwurf“ behozatala után nyolc osztály lett a latin iskola, s róla 1853/4 től kezdve nyomatott *Értesítők* is szólnak.

Az elemi osztályokról szóló *classificatio* és *informatio* (névtár) könyvek a tanítóképző intézet igazgatósági irodájában őrizték.

A felsőbb tanulók főnévkönyvei.

A főiskola akadémiai tanszakairól vezetett *főnévkönyvek*, a hallgatók teljes névsorával, a hallgatott tantárgyakkal, s előmeneteli osztályzattal, 1806/7-ik évvel kezdődnek, félevenként külön szerkesztve, százhetven kötetet haladnak a főiskolai irat-

tárban, hová az akadémiai igazgató tanárok adták fel. E kötetek végig szemlélése, áttanulmányozása immár egy száz évről fogja szolgáltatni felsőbb tanügyünk koronkénti változásait, haladását, tökéletesebbülését, a hallgatók statisztikáját, tanárok élet és működési rajzát (*informatio*), a tanítóképző különválását.

Az akadémiai főnévkönyvek (*Classificatio*) 1844/5-től fogva vezetettek *magyarul*. Hivatalosan a latin nyelv használása egy ténykedésnél maradt fenn 1871-ig. Ekkor az akadémiai tanárcsapat, jan. 10-iki ülésében, főleg Imre Sándor tanár javaslatára az E. Kerülethez indítványt terjesztett fel, hogy a főiskolai tisztviselők hivataluk elfoglalása ünnepélyen a latin nyelv helyett nemzeti magyar nyelvet használjanak értekezések megírásában. A legrégebb időtől fogva a főiskola tisztviselői (senior, contraseriba), mint az ifjuság vezérei s az esküdti karral együtt bírái, latin nyelven készített értekezés (*oratio*) felolvasásával foglalták el állásukat. (Iskolai Törv. VIII. sz. 6 cikk).

Miután a főiskolai oktatás, a hivatalos ügyvitel nyelve, 1835-től fogva magyar, miután a latin nyelv tanításának célja ma már nem az e nyelven dolgoztatás, hanem az ezen nyelvű régiek és újabb könyvek megértése, ily okból szüntek meg a külföldi egyetemeken is a latin nyelvű disputatiók, az értekező ifjak is kedvvel és sikerrel munkálkodhatnak, a hallgató ifjuság is több tanúságot merithet (Akad. tkari ülés 1871. január 10-én 195. sz.) A Kerület elfogadta (1871. januári ülésében 44. sz. a.) ez indítványt, megszüntette a régi szokást s az Iskolai Törvény idézett pontját odamódosította, hogy a tisztviselők „anyanyelven készített munkával tartoznak hivatalukat elfoglalni.“ Ez intézkedés maga után vonta a két tisztviselő eskü szövegének magyarrá tételét, mely fordítást a t. kar ez évi jul. 31-iki ülésében erősítette meg. Nyomban a megválasztott senior Vityi Bertalan „az egyházi hatalom fejlődéséről“, az új contraseriba Becner Frigyes „Az irodalom a nemzetiség öre“ című értekezést tartottak közmegelegetésre. első eset, hogy az esküt is magyarul tették le. Ez a tény maga után vonta, hogy az igazgató tanár beigtató beszéde s az ifjusághoz szólása (*allocutio*) szintén magyar volt. A latin korszak bezárt a nyilvános használatban.

A tanári gyűlések jegyzőkönyvei.

A legrégebb az I ső kötet 1749-től 1791-ig, „protocollum professoriale“ sarkirattal. Ez felette hezagos. Első ülés (consensus) 1749. okt. 15. van bejegyezve. Végtelen veszteség, hogy korábbi időkről hiányzanak a jknyvek, pedig hogy voltak ilyenek, igazolja a 3-ik pont, mely idézi, hogy „in concessu Dominorum Professorum 1743. die 13. Mai“ mik határozottak a bölcsészeti szak tartamára vonatkozólag.

Hová lettek a korábbi jegyzőkönyvek? nem tudhatni. Strassoldi Károly német tábornok, kuruc üldözö 1676 februárban zsákmányolta ki Debrecen, a lelkészlakokat és iskolát feldúlta; még korább 1672. őszén és telén tanyázott ott seregével — ez volt az első nagy pusztítás, — a másik három futás ideje 1705—6-ban; valószínű ezen idők csapásai alatt veszhettek el a régi iratok. A tanári jknyv vége Sinai Miklós tanár és megválasztott *superintendens* ügyeire való iratokkal bővölködik. Az utolsó okmány benne Budán 1791. nov. 2. kelt.

Az 1791-iki XXVI. cikk (vallásügyi alaptörvény) következtében az e. kerület újabb iskolai törvényt alkotván, azokat 1792. ápril. 28. ünnepélyesen kiadta és hirdette a budai zsinat rendelkezése szerint a főiskola legfelsőbb kormányzását kezébe vette, a helyi felügyelést, mint megbizottára, a debreceni egyház gondnokaira ruházta. Ettől kezdve a tanárok és gondnok külön és együttes üléseiről vezetnek a jegyzőkönyvek ily címen: „Acta Curatoratus et professoratus Collegii Debrecinensis”, I. köt. 1792. (febr. 1.) — 1804. (jun. 2.) Ebbe van beigtatva a debreceni ref. egyház 1792. dec. 27. hozott végzése, melynek tartalma: a budai zsinat rendelkezése szerint a Collegiumban egy különös és ordinarius kurator, egy pénztáros és egy gazda tétessék, ehez képest, minekutánna a tiszántuli superintendia reabizta az itt levő Curatoratusra, hogy maga közül ezen hivatalok folytatására alkalmas személyeket válasszon (ámbar eddig is voltak ilyenek); az ecclesia gyűlésében a collegium ordinarius kuratorának senator Tikos István választott, hogy mind a tanítás módjára, mind a politica és oeconomica administratiójára szorgalmatos gondot tartson; esküdt Erdélyi Péter a collegium perceptorává tevődött, a consistorium Domokos Lajos curatorra bizta, hogy az ordinarius curator és perceptorokat a collegiumba introducálja, és perceptor uram a cassát által vegye, mindketten pedig hivataljokban az esztendőnek kezdetével belé állván, azt a V. Superintendia által kiadott instructio szerint folytassák. Kiadta dec. 29. 1792. Benedek Mihály, a v. consistorium notarius. Az együttes gyűlésben a végrehajtást felmutató végzések foglalvák és az esku szövege. Ettől kezdve gyakorolja a debreceni egyház curatoratusa az e. kerület utasítása szerint a helyi felügyeletet.

A II. kötet (szinte bőrbe kötve és jóval tömegesebb, ivrét 906. lap) 1804 év jun 9-től 1831. év nov. 16-ig tartott ülések (sessio) jkönyveit öleli magába. Mindkét kötet a főiskola ügyvezetésére, belételeire fontos adatok tárháza.

1831. után az akkor szervezett Gazdasági Tanács — a helyi gondnok elnöklete alatt — külön jkönyveiben tartva fenn a gazdasági, pénzügyi, stb. intézkedések és végzések gyűjteménye évről-évre; a tanárkari jegyzőkönyvek külön vezetettek, ilyen címen: „A professori gyűlések jegyzőkönyve” 1831-ik esztendő nov. 26-tól 1839. nov. 14 ig egy vastag kötet. A tanárkari ülések jegyzőkönyvei folyvást vezetvék míg a főiskola egységes, egy igazgatás alatt volt, a német gymnasium behozataláig 1853/4ig.

Ez időtől 1853/4-ik tanévtől az *akadémiai tanárkari* ülésekről külön vezetetik a jkönyv mind e mai napig. Az akadémiától elvált 8 osztályu főgymnasium külön jkönyvei a gymnasiumi igazgató hivatalban őrizvék és egészen saját hatáskörében szerkesztve tartalmazza évről-évre a gymnasium adatait.

Az egység felbomlásával szükségessé vált a *tanárkarok közös gyűléseiről*, együttes tanácskozásairól külön jkönyvet hozni bé, ez a 3. fajta jkönyv, melynek első kötete 1861. okt. 27-től 1865. január 19. terjedő időre szól; 1878/9-től betűsoros mutatóval. Foly ma is évenként.

Végre a *tanítóképző intézet* teljes önállóvá tétele maga után vonta ez intézet tanárkari üléseinek külön vezetését, e jkönyvek a külön igazgatóság szervezése óta azon tanárkar hivatalos helyiségében tar-

tatnak, ez a 4-ik fajta tkari jkönyv, mely 1871. okt. 18. veszi kezdetét a beteges Veres László igazgató helyettese Oszterlamm Ernő nyitván meg az ülést. Foly azóta.

Sőt az akadémián a *dékáni tisztségek* felállítása óta, kétfelé tagozódott külön theologiai és külön jogi akadémiai ülések tartatnak, külön jegyzőkönyvvel 1893/4-ik tanévtől kezdve, a két szak együttes gyűlése *akadémiai tanács* címen tartatik, melynek ismét külön jkönyve van. Egy félszázad év alatt (1853/4-től) nagy változáson ment át a tanári jkönyvek szerkesztése, alakja és tartalma négy szak tanárainak és kétféle közösen működő tanárok, összesen *hatféle* jkönyveivel találkozunk. A főiskola régi egységének, a közös ügyekre nézve, a még létező *tanárkari közös* jegyzőkönyv a képviselője, mely már mindig ritkább és kevesbülő. A bölcsészeti tanszak remélhető felállításával még újabb változás elé megy a főiskola és jegyzőkönyve.

Ezekon kívül a tanárok közös működésének emlékét tartja fenn a „debreceni ref. főiskolai tanárok *nyug és gyámintézetének* jegyzőkönyve”, mely 1859. okt. 2-án tartotta első üléset az akadémiai igazgató elnöklete alatt, alkotván akkor e testületet 22 tanár. Az első kötet lezárattott Elek Lajos jegyző által 1883. márc. 13 ivrétben 176. lap. A második kötet kezdődik 1883. ápril. 3-tól, tart 1896. május 26. áll 234 oldalból, a lezáráskor 1895/6. tanévben a nyugintézetet alkotó tanárok száma 36 volt. Jegyzője Karai Sándor. Mindkét jegyzőkönyv nagy gonddal szerkesztetett.

Az 1894. évi XXVII. t.-c. folytán a theologiai tanárok kivételével a többi szak tanárai az országos tanári nyugdíj- és gyámintézet kötelékébe léptek át, e nagy változás folytán a főiskolai nyug- és gyámintézet részére új *alapszabályok* készültek, ezek az e. kerület 1895. évi 167. sz. végzésében nyertek megerősítést. A régi tanári nyug- és gyámintézetből 1894/5-ben történt a főiskolai pénztárból az utolsó kiadás öt nyugalmazott tanárnak, 6 tanári özvegynek és tanári arvának összesen 7146 frt 83 kr. ban.

Tiszta vagyona volt 1904. jun. 30 án 429,149 korona, jövedelme 40,094 korona, szükséglete 27,741 korona (a hillek kihagyásával). Ma legfőbbképen a theologiai tanárok nyug- és gyámintézetének céljára szolgál.

(Folyt. köv.)

Balogh Ferencs
hittanár.

TANÜGY.

Az új népiskolai tanterv.

Az új népiskolai tanterv megjelenését már régen várta a magyar tanítóóság. Mégis meglepés számba ment megjelenése, mert Dr. Berzeviczy Albert közoktatásügyi miniszter közvetlenül hivatalból való kilépése előtt adta azt ki. Sok körülmény volt az oka annak, hogy az előző miniszterek mindeddig ki nem adták; az utolsó simítás különösen az Utasítások tárgyalása lassan haladt. De kitudja, nem lett volna e jobb akkor adni ki, mikor már az új népoktatási

törvény sorsa legalább is biztosítva lesz. Most már befejezett dolog előtt állunk, s nekünk reformátusoknak az új tantervvel komolyan foglalkoznunk kell, mert a jelenleg érvényben levő református népis-kolai tanterv atalakitása eddig is csak azért késett, hogy az új állami népis-kolai tanterv megjelenését vártuk. Szomorú dolog, hogy, ezt be kell vallanunk, mert református népis-koláink tanterve egészen XIX. század közepéig önállóan fejlődött, ma már jóformán nem is törekszünk a tantervben önállóan református népis-koláink gyakorlati munkásának megfigyelése alapján megállapodott nézeteinket érvényesíteni, sőt ez majdnem lehetetlen is, mivel az állami tantervhez való alkalmazkodás a kényszer jellegével hat reánk. Szerintem azonban nem is az egészen más alapokon felépülő tanterv fordul meg első sorban népis-koláink jövője, van ennél sokkal nagyobb biztosítéka annak, hogy iskoláinkban a jövőben jobb módszerrel folyék a tanítás és a tanítandó anyag kiválasztása s elrendezése célszerűbb módon eszközöltessék.

Az állami iskolában eddig az 1877-ben kiadott tanterv volt érvényben. A miniszter is elismeri erről, hogy hiányai napról napra mindinkább kitudtak. Egyes tantárgyak, melyeket a haladó kor szelleme a testi és szellemi tehetségek összhangzatos fejlesztése szempontjából szükségesnek tartott, nem részeseültek kellő méltánylásban. Utólagosan még azt is bevalija, hogy a régi tanterv távolról sem felelt meg azon követelményeknek, melyek a magyar nemzeti irányú nevelés szempontjából okvetlenül szem előtt tartandók. A királyi tanfelügyelőkhöz intézett rendelet azt is kiemeli, hogy az új tantervben 28 évi gyakorlat tanúságai vannak értesítve. Református népis-koláink tanítói is huzamos gyakorlatra hivatkozhatnak, az ő köztudatokban is kialakult bizonyos vélemény. Ezen véleményeket az egyházmegyei tanítóegyesületek már írásba foglalták, az egyházkerületi népis-kolai tanügyi bizottság pedig áttanulmányozta, az anyagot rendezte és így is az új tanterv megalkotásának előmunkálatai megtörténtek.

Az új állami tantervről azt mondja a miniszter, hogy ennek létrehozására a régi tantervben nem volt szükséges nagy módosításokat eszközölni. A régi tanterv kétség kívül nagy szolgálatot tett a népis-kolai oktatásnak, az átvizsgálás eredménye az volt, hogy felhasználva a szerzett tapasztalatokat, a régi tantervben megjelölt irányban haladhatunk tovább. Ennek a bizonyítására felhossa a régi és új tanterv közti eltéréseket. Ezek: a régi tanterv nem jelöli meg minden tantárgynál az elérendő célt, a legtöbb tantárgynál arra szorítkozik, hogy a tanítás anyagát általánosságban határozza meg, a tananyagba pedig beleszó módszeres utasításokat, melyek a tananyag áttekintését megnehezítik. Az új tanterv elkülöníti a tantervet a módszeres utasítástól, a célt mindenütt pontosan megjelöli és a tananyag terjedelmét főbb pontjait bizonyos részletességgel állapítja meg.

Az új tanterv azonban többet tartalmaz, mint a mennyit a miniszter nyilatkozata alapján gyanítani lehet. Hogy a tantárgyak számát nem szaporította, az nem hiba, sőt érdem. Az egyes tantárgyak tananyagának célszerűbb elrendezése pedig nagy jelentőségű. A tanítandó részleteket pontosabban kijelöli miáltal mellőz bizonyos olyan részletkérdéseket, melyek vagy magasabb fokú ítélet tehetséget kívánnak, vagy pedig az elemi iskolai tanítás elé

kitűzött céllal össze nem egyeztethetők. Ilyen irányú észrevételek református népis-kolai tantervünk ellen is hangzottak el, éppen ezért új tantervünkben a tananyag kiszemelésénél ezen két szempontot figyelemmel kell kísérni.

Gondolhatja valaki, hogy mivel a református népis-kolai tanterveinkre nézve az állami tanterv a minimumot jelzi az előbb jelzett feladat meg nem oldható. Amde ne feledjük, hogy az állami tanterv megszabja ugyan a minimumot, de a tanítandó anyag elrendezése szabadon van hagyva és így a célszerűbb beosztása, bizonyos részletekre nézve az anyag helyesebb kiszemelése és a református népis-kolák specialis feladatának megfelelő külön anyagnak a tantervbe való felvétele semmi akadályba nem ütközik.

A tantervben ujnak nevezhető a kézi munka és a rajztanítása. A népis-kolai törvényben a kézimunka nem fordul elő mint kötelező tárgy, de kívánatos, hogy mindeniket fokozott mértékben bevigyük a népis-kolába, melynek gyakorlati jótékony hatását nagymértékben növelik. Az órák számában bár nem nagy változás van, de a mi van, említésre érdemes. Amagyar nyelvre szánt órák száma hárommal növekedett, az ének órák száma kettővel, a testgyakorlási óráké héttel. Azonban a heti órák összes száma 139-ről csak 145-re és így hattal emelkedett, a mit jobb lett volna elkerülni.

Az egyes tárgyakat tekintve, új a kézimunka tanításának a terve, új elvi alapon nyugszik a rajz és ének tanítás terve, ezen új elveket a paedagogiának mind elmélete, mind gyakorlata oly meggyőzően igazolta, hogy a régít el kell vetnünk. Fontos, hogy az elemi iskolában eddig túltengő nyelvtani magyarázatok anyaga tetemesen meg van szorítva, a rájuk szánt idő a felére van leszállítva. A tanterv ezáltal lehetővé teszi, hogy a nyelvtani oktatást a valódi nyelvoktatás váltsa fel. A mennyiség-tani és földrajzi anyag célszerűbben van elosztva. A mennyiség-tan tanításában súlyt helyez a tárgyi körök meghatározására, a földrajzi tanításban pedig a gazdasági vonatkozások kiemelésére. Az ásványtan a hatodik osztályba került, ugyanott a vegytan meg előzi a fizika tanítását, hogy alapul szolgálhasson észszerűbb gazdasági, egészség-tani és természetrajzi oktatásnak. A természetrajzi tanítás most ember és egészség-tani tanítással kapcsolódik. Minden egyes tárgyban a tanítás anyagának főbb pontjai gondosan meg vannak jelölve, úgy hogy az egész tanterv a maga részletességében sokkal határozottabb jellegű a réginél. Ahol szükségesnek mutatkozott, az utasítás méginkább részletezi az anyagot, ezzel a tanító bizonytalanságát megszünteti és szilárd alapot szolgáltat a tanmenet megállapításához.

A miniszter lázas gyorsasággal rendeli el az új tanterv életbeléptetését, mert szerinte ez semmi féle nehézséget nem okoz a tanítónak. Az összes állami és községi elemi iskolákban már az 1906-7-ik iskolai évben életbe léptetendő mindenik osztályban.

A miniszter eme rendelkezése nem helyesíthető és utánzásra semmi esetre sem ajánlható. Az új tanterv életbeléptetése csak fokozatosan történhetik. Ha csak a tanulókat veszük tekintetbe akkor nem ütköznek nehézségbe, a tanulók minden nagyobb zökkenés nélkül átmehetnének az új tantervre, mert ha valahol, úgy az elemi iskolában nem annyira a tanítandó anyag mennyisége, mint annak minősége

jön tekintetbe. Még azt is el ismerhetjük, hogy a teljesen osztott iskolákban sem jár semmi veszedelemmel. Amde iskoláink jelentékeny része osztatlan vagy pedig csak részben osztott. Az ilyen iskolák tanítóira majdnem megvalósíthatlan feladatot ró az új tanterv életbeléptetése, mert lehetetlen az új tanterv és utasítás rendelkezéseinek több osztályban egyszerre való alapos keresztül vitele, míg évenként egy-egy osztály tananyagának és a tanítás módszerére vonatkozó utasításnak beható tanulmányozása könnyen megtörténhetik és így a tanító biztos munkát végezhet. A fokozatos életbeléptetés mellett szól a célszerű tankönyvek előállítására is, mert a gyári módon, üzleti szempontokból gyártott tankönyvek esetleg az új tanterv összes előnyeit tönkre tehetik.

Ha azt akarjuk, hogy megalkotandó református népiskolai tantervünk a tanítás eredményében haladást idézzon elő, akkor célszerű tankönyvek előállításáról is gondoskodnunk kell. Én ezt annyira fontosnak tartom, hogy nagyobb jelentőséget tulajdonítok ennek, mint az új tanterv jóságának vagy esetleges fogyatkozásainak. Hiába, a tanterv csak utmutató, a tanítandó anyag megnevezése, magában véve még csak holt anyag, melybe lelket önteni a jó tankönyvíró feladata. Én hiszem, hogy református népoktatásügyünk munkásai ilyen tankönyvekről is gondoskodni fognak.

Paedagogus.

KÜLFÖLD.

Német egyházi szemle.

(Folytatás és vége.)

II. Vilmos császár szokása ellenére a mint azt az evangélikus egyházak képviselői várták, az ünnepélyek alatt nem tartott beszédet. Annál érdekesebb az a beszélgetés, a melyet a császár az ünnepélyt követő fogadtatás alatt Behrmann hamburgi esperessel folytatott. Behrmann ezt a beszélgetést részletesen leírta a „Hamburgi Kirchenblatt“-ban. A császár a többiek között a következőket mondta: „Nem valamelyes szervezet az, a melylyel a protestantismus a katholicismust legyőzi hiszen szervezkedés tekintetében a katholicismus mindig felettünk áll, hanem a gyümölcsökről fogjuk megismerni, hogy a győzelem merre hajlik hiszen arról ismerjük meg, hogy az Isten velünk van-e vagy ő velök. És ha Isten velünk van, akkor győzünk, ha nem is husz vagy két száz év múlva, hanem talán 500 év múlva.“ Henrik királyi herceg pedig ezen alkalommal úgy nyilatkozott Waitz hesseni lelkész előtt, hogy úgy ő, mint a császár nagyon óhajtaná, ha végre előállana az antiultramontán mogaalom.

Egy előkelő német államhivatalnok a „Standard“ Berlini képviselőjének a császár nézetére vonatkozólag a következőket közölte: „Mi érezzük, hogy a berlini domnak joga van arra, hogy úgy tekintsék, mint a nemzetközi protestantismus anya-egyházát. Először mivel azon ország fővárosának a domja, a melyben a protestantismus született; másodsor mivel benne a legnagyobb protestans uralkodó végzi ajtatosságát. Ha a Westminster vagy a Szent Pál templom az anglikán egyház nevében két-

ségbe vonja igényünket, azt válaszoljuk, hogy a német evangélikus egyház ment minden nemzetiségi előítélettől. Ez az oka, a miért mi ezen alkalommal Berlinben az anglikán egyház, Amerika, Svéd és Norvégia, Dánia, Hollandia és Svájc protestánsainak képviselőit szívesen fogadtuk. A testvéri szövetség, a mely minden protestánst egybe fűz, mindnyájunk közös birtokává teszi az új domot.“

* * *

Az osztrák evangéliumi mozgalomban érdekes mozzanat, hogy a legutóbbi időben a socialisták is kezdenek megbarátkozni az áttérés gondolatával. A legközelebbi okot erre az alsó ausztriai iskolatörvény szolgáltatja, a mely csak arra való, hogy a klerikális befolyását az iskolaügyekre még jobban biztosítsa, mint eddig, azóta az áttérések a munkások köréből napi renden vannak. Három hónap alatt 6370 egyén lépett ki a római katolikus egyházból. Ezek egy része az ó katolikus, másrésze a protestáns egyházakhoz esatlakozott. Jellemző, hogy mily sokan lépnek át az ó katolikus egyházba, a mely eddig éppen Bécsben meglehetősen csendes életet. Ma már a régi városházában a Salvator templomot adták át számukra.

Az ó katholicismusra való átlépés sok esetben a felekezetenélküliség legkényelmesebb formája. A socialista vezérek úgy nyilatkoznak, hogy a munkásoknak a legkényelmesebb az ó katholicismus, mivel a legkevésbé részesít oktatásban.

Hogy a római katolikus egyház mily türelmetlen az evangéliumi mozgalommal szemben, mutatja a következő eset, az evangélikus lelkészi hivatal Egerben az ottani katolikus főesperességtől Sch. Ferenc részére a keresztlevelet a következő megjegyzéssel kapta meg: „1900. ápril 22-én átpártolt a protestantismushoz.“ (Abgefallen zum Protestantismus). Az evangélikus lelkészi hivatal további kellemetlenségek elkerülése végett megkereste a politikai hatóságot, hogy intézkedjék ebben az ügyben, miszerint jövőben ilyen sértő kifejezés ne kerüljön a keresztlevélben elő. A politikai hatóság azonban egyszerűen felelet nélkül hagyta a megkeresést. A meny nyíben az evangélikus lelkész beadványához a keresztlevelet is mellékelte, kénytelen volt több ízben az ügyet megsürgetni. Mind hiába. Mivel pedig Sch. Ferencnek szüksége volt keresztlevélre, nem maradt egyéb hátra, mint hogy a katolikus esperesi hivaltól ismét ki vegyék azt. Megkapták, de ismét azzal a sértő megjegyzéssel. Most a evangélikus lelkész a prágai állami helytartóhoz fordult. Itt is eredménytelenül, mert már egy év elmúlt s még semmiféle választ nem nyert. Ezen ügyből kifolyólag Berger és Dr. Eisenkolb képviselők a következő kérdést intézék az osztrák belügyminiszterhez: „Minő intézkedést foganatosít Excellentiád, hogy az evangélikus egyház sértegetés a római katolikus lelkészek részéről anyakönyvvezetésnél a jövőben elmaradjon s hajlandó-e utasítani az alantas hatóságokat miszerint az evangélikus lelkészi hivatalokkal szemben az udvariasság szabályait alkalmazzák?“ Kíváncsi vagyunk rá, hogy a miniszter tesz-e valamit ebben az ügyben.

X. Pius pápa f. év március 6-án a róma ellenes mozgalommal szemben egy pápai bullát intézett az osztrák püspökökhöz, melyben a többek között a következőket mondja: „ . . . Látnunk kell, hogy

mint fordulnak el éppen azok a Jézus Krisztus tiszta forrásából merített életszabályvoktól és parancsoktól, a kiket mi gondosan neveltünk. Hogy mire célunk fejtegetéseinkben, előttetek bizonyára nyilvánvaló akik velünk együtt hasonló nézetten vagytok, hogy nem bánkódhatik az ember eléggé amaz istentelen tett felett, a melynek látása csak kevéssel eze lőtt iszonyattal töltötte el egész Ausztriát: ama tett a melyet mi oly fájdalmasan éreztünk, hogy több tanuló ifju, a kik a legszebb reményekre jogosítottak nyilvánosan elszakadtak a katolikus hittől. E mellett elakarnak szakadni a vallási hatóságtól s megszabadulni minden istentiszteleti gyakorlatoktól, azért mivel a katolikus vallás nagy önmeztagadást és jellem szilárdságot követel Isten parancsainak betöltésében, az eretnokség azonban nem. Éppen ezen okból, a mint mi tapasztaltuk, számos osztrák hívő bele sodortatott ebbe a szomorú lelki életbe úgy hogy a katolikus hittől elpártolnak és a gonosz eretnokséghez csatlakoznak . . ."

* * *

Az elmúlt télen a zürichi zsinat több napig ülésezett. Az ott lefolyt tárgyalások élénk világot vetettek a Svájci egyházi viszonyokra. Mindenek előtt viharos vitakozásra szolgáltatott okot a lelkészek socialis működése. Zürichben már évek óta működik Pflüger lelkész, a ki nem csak nyílt kifejezést ad socialdemokrata érzelmeinek, hanem a városi és kantonális hatóságokban is vezér szónoka pártjának: az osztály gyűlölet kiélesítéséhez nagyban hozzá járult lázító magaviseletével, nem lehet azonban tagadni, hogy az ő ügyéért mindig önzetlenül száll a sikra. Csak nem régen egy röpiratot adott a gyermekek kezébe, a melyben osztály gyűlöletre izgat s Jézus istenországát a leendő „socialis ország” gal azonosítja. Kutter lelkész „Sie müssen” című munkájában azt magyarázza, hogy az élő Isten nem a kapitalistává lett egyház oldalán, hanem az atheisticus socialdemokratia oldalán áll. Kutter gyakorlatilag soha sem vett részt a politikában. E két lelkész a zsinatban éles támadásnak volt kitéve s csak nehezen lehetett az ellentéteket elsimitani.

A zsinat legfontosabb tárgya volt az új egyház szervezet felett való tanácskozás. Két évvel ezelőtt a nép egy új egyháztörvényt fogadott el, a mely lényegében megtartotta az eddigi államegyházi formát. Ennek kiegészítésül a zsinatnak új egyházi rendet kellett felállítani. Kötelező taneszközöket és kátékat szabad választás adatott. Az egyházi visitáció is meglehetősen laza. Hivatalos liturgia van, de az attól való eltérések, más liturgia használása, szabad imádságok, sőt a szentháromsági keresztelési formula elhagyása az egyes egyházaknak meg van engedve. Heves küzdelem volt a lelkészek felavatási fogadalmának megszerkesztése körül. Ez a fogadalom a következő képpen hangzik: a fölavitó így szól a fölavitandókhöz: „Ti kívánjátok, hogy fölavassunk benneteket a lelkészi szolgálatra. Igéritek, hogy mint az evangélikus református egyház hű szolgálói a mi Urunk Jézus Krisztus evangéliumát a szent írás alapján meggyőződéssel és odaadással hirdítitek és a szent cselekvényeket, a keresztséget és az urvacsoport az egyházi rendelet szerint végzitek? Igéritek-e azt is, hogy az igazság igéje szerint éltek és az üdvöndatát az evangélium hirdetésének megfelelő életmód

által erősítitek meg? Ha készek vagytok ezt tenni, úgy mondiátok: Igen.”

Sok beszédre szolgáltatott okot azon kérdés, hogy keresztletheneket lehet-e konfirmálni. A egyházi rendelet most határozottan megállapítja, hogy egy lelkész sem kényszeríthető keresztlethenek konfirmálására: a konfirmáció oktatásból azonban nem rekesztheti ki őket. A lelkésznek oda kell hatni, hogy keresztlethen konfirmanduson a keresztlethen végrehaitassék. Haladást mutat az áttérőknek a ref. egyházba való felvételéről szóló rendelkezés. Ha a református egyház minden községi lakót, a ki ellenkező nyilatkozatot nem ad s az egyházi adók lefizetésétől nem vonakodik, mint egyháztágot tekint, akkor ninesen értelme, hogy az áttérők felvételét bizonydalmos eljárás által megnehezítse. Most elég, hogy az áttérő a lelkésznel jelentkezik a ki a kérelmet véleményével ellátva az egyháztanácsához terjeszti. Ez értesíti határozatáról a lelkészt, a ki a fölvételt egyszerű nyilatkozat s az által viszi véghez, hogy az áttérő nevét a konfirmándusok névsorába iktatja.

Azon javaslat, hogy predikációkat biblián kívüli textusok felett is lehessen tartani, erős kisebbségben maradt. Az egész egyházi rendelet a zürichi állapotokon keveset fog változtatni, életbeléptetését kevesen fogják észre venni. A legnagyobb érdeme azon határozatok összefoglalása, a melyek eddig sokféle helyeken szét szórva valának.

Veress István.

KÜLÖNFÉLÉK.

— *As előfizetési díjak és hátralékok beküldésére tisztelettel kérjük lapunk járatóit.*

A püspöktől.

1862—2. sz.

A)

A nagytszteletü esperes uraknak.

Fenti szám alatt küldöm az ev. ref. országos zsinat második ülészakának jegyzőkönyvét, minden lelkészi hivatal számára; — ezen kívül az esperesi hivatal, egyházmegyei levéltár és az egyházmegye zsinati képviselői részére.

1861. sz. a küldtem „Istentiszteleti rendtartás” című javaslatot; ebből is méltóztassanak egy-egy példányt minden lelkészi hivatalhoz megküldeni.

B)

1823—1905. sz.

A tekintetes ev. ref. főgimn. igazgató uraknak.

Hivatalosan tudatom a tekintetes igazgató urakkal, hogy e folyó 1905. év szeptember és

december havában egyházkerületünk gimnáziumaira vonatkozólag a pótló és javító érettségi vizsgálatok máramarosszigeti főgimnáziumunkban fognak megtartatni.

A szeptemberi vizsgálatok idejét a következőleg állapítom meg :

Írásbeli vizsgálatok tartatnak szeptember hó 4, 5, 6, 7 és 8. napjain.

Szöbeli vizsgálatok tartatnak szeptember hó 11. és 12. napjain.

Teljes tisztelettel vagyok

Debrecen, 1905. július 4-én.

Kiss Áron
püspök.

— **Felhívás.** A főtiszteletű és méltóságos egyházkerületi közgyűlés idei 64. sz. a. kelt határozatában elrendelte, hogy a 200 korona egyházmegyei gyámintézeti segélyezésnél többet nem nyerő, de az országos lelkészi özvegy-árvai gyámintézet segélyezésén kívül maradt özvegy lelkésznék évi 50 azaz ötven korona segélyben részesüljenek az egyházkerületi pénztárból. A segélyre fölvettek névsora a következő: Bota Józsefné, Szalontai Jánosné, Szigeti Jánosné, Csobai Józsefné, Balajthi Károlyné, Széles Ferenczné, Pallagi Józsefné, Iván Endréné, Tóth Józsefné, Lőkös Sándorné, Szabó Józsefné, Varga Istvánné, Rácz Lajosné, Felvinczi Istvánné, Bartha Andrásné, Nagy Lászlóné, Benesik Józsefné, Bodnár Lászlóné, Szarka Józsefné, Szabó Györgyné, Toroczka Jánosné, Vass Istvánné, Diószegi Endréné, Bihari Istvánné, Kiss Károlyné, Kincses Pálné, Szaniszló Gáborné, Pápai Lajosné, Gecei Józsefné, Szabó Sámuelné, Gönczi Kálmánné, Illyés Istvánné, Lábas Istvánné, Mórucz Károlyné, Szabó Endréné, Csorvási Pálné. Felkérem a nevezett T. özvegy lelkésznéket, hogy 26 fillér értékű bélyeggel szabályszerűen felszerelt nyugtájokat 1905-ről a nagytiszteletű esperes urakhoz mielőbb küldjék be, kérvén a 64. sz. egyh. ker. végzés 2. pontja alapján a nyugtának a ft. püspöki hivatalhoz való s ajánlattal ellátott fölterjesztését. Az 1906. éven kezdve ezek a nyugták mindenkor március hóban lesznek beküldendőek s ugyanakkor kerülnek kifizetésre. Debrecen, 1905. június 29. *Róza Sándor* e. ker. pénztárnok.

— **Hírek a debreceni ref. egyházból.** A nagy egyház presbyteriuma fontos gyűlésre jött össze július 2. dikán vasárnap. Az ujonnan felállított állomásokra tanítókat választott. Fitanítók lettek: *Hatvani* József demecseri, *Karsai* János bihar-mezőkeresztesi rendes és *Varga* Béla, *Szabó* István helybeli ideiglenes tanítók. Nőtanítókul megválasztottak: Kiss Julia és Törő M.-né ideiglenes alkalmazottak. Szavazatokat nyertek még Szilágyi Julia, Szabó Etelka ez utóbbi néh. Szabó Lőrincz lelkész leánya, a helybeli jótékony nőegylet tanítónője. Ezen a gyűlésen intézkedett a presbyterium a *homokkerti városi missio* sorsára nézve. A lelkészi kar javaslatára (melyet Szele György lelkész készített, a ki Jánosi Zoltán lelkész-társával, továbbá Eröss Lajossal és lapunk szerkesztőjével együtt e szépművészi külvárosi egyház dolgait vezette) elhatározta a homokkerti igehirdetés állandósítását és 480 koronát rendelt költségvetésbe tételni a lelkészi, 200 koronát az énekvezéri szolgál-

latok teljesítésére. A lelkészi szolgálatokat egyelőre a főiskolai szénior fogja végezni, a mely célból a főisk. akad. tanár kar megkeresni határozott. A kis szórvány eddig gyűjtött alapjait, iskolai és egyházi alapítványait is átalvete, vagy biztosítani rendelte a presbyterium, a templomi felszerelésekkel és szent edényekkel együtt, melyekre eddig nt. Szele György lelkész ügyelt fel, a ki Jánosi Zoltánnal és többiekkel együtt ezután se fogja levenni kezét erről az evangéliom szellemében történt kezdeményezésről, a mely a hitébredésnek a jelentkező vallásos szükségletnek, de a városi egyházak önálló paróchiákra osztásának is feckéje. A közalap ügyét s egy 40.000 koronás kölcsönt s más folyó ügyeket intéztek még el a hosszúra nyúlt gyűlésen, melyen 85-en vettek részt. E gyűlés azért is nevezetes volt, mert első meghívásra is határozatképes számban gyűlt össze. Ezt a csudát a tanító választások mivelhették.

— **Az ágostai hitv. evang. egyház új püspöke.**

A bánvakerület püspöki állására 315 szavazat közül 240 szavazattal *Bachát Dániel* budapesti lelkész-esperes választott. Szavazatot kaptak még Veress József békési esperes orosházi lelkész (53), Luczkó Károly kecskeméti lelkész (8); Petrovits Soma esongrádi esperes (4); Belohwszky Gábor (6), Szeberényi Lajos (2). Két szavazat érvénytelen volt, 2 egyház meg nem szavazott. A választást élénk mozgalom előzte meg. A megválasztott püspök a kerepesi-uti tót evang. egyház lelkésze, 1874-ben esperes lett s úgy is mint egyházi kormányzó, úgy is mint lelkész elismerésre méltó tevékenységet fejtett ki. A Luther-társaságnak 8 éven át alelnöke, jelenleg pedig elnöke. Irodalmi téren a magyar költők műveinek fordításával szerzett érdemeket, ezeket méltányolta a Kisfaludi Társaság az által, hogy levelező tagjává választotta. Legyen munkáján és nagy megbízásán Istennek áldása.

— **Néh. Illyés Lajos volt losonci lelkész végrendelete.** Megemlékeztünk annak idején arról, hogy a megboldogult Illyés Lajos főiskolánknak 1905. július 10. dikén kelt végrendeletében több rendbeli alapítványokra 10000 koronát hagyott. Most közöljük a végrendelet idevonatkozó szakaszát teljes szövegében. „IV. Hogy a debreceni helv. hitv. ev. ref. — főiskola iránt — ahol évek hosszú során át tanultam, fiui hálás köszönetem megbizonyítsam, hagyok mint utóörökösnek 5000 szóval ötezer forintot osztr. ért. a debreceni helv. hitv. ev. ref. főiskolának a következő módon és feltételek mellett: a) A debreceni helv. hitv. ev. ref. főiskolának hagyott, örök időkre nevem viselő alapítványból 2000 szóval kétezer forint osztr. ért. forint tőke összeg 5% kamatból mely 100 frt. o. é. 80 szóval nyolevan forint osztr. értékben, minden évben a debreceni főiskolai Nagytiszt. és tudományu hittanszaki tanárkar felügyelete mellett a hittanszaki tanuló ifjuság között az illető szaktanár által kifizőt alapigék nyomán készitendő, s általa megbirált legjobb egyházi beszéd készitőjének, irójának adassék ki ösztönző jutalom gyanánt az összes hittanszaki ifjuság jelenlétében, 20 szóval husz forint osztr. ért. a pályaművet kitűző és megbirált hittanszaki tanárt illetvén. b) 2000 szóval kétezer osztr. ért. forint tőke összeg 5% kamatából mely 100 frt. osztr. ért 80 szóval 80 frt osztrák értékben, minden évben a debreceni főiskolai Nagytiszteletű és tudományu hittanszaki tanárkar felügyelete mellett a hittanszaki ta-

nuló ifjuság között az ide vonatkozó gyűlés indokolt jegyzőkönyvét megbíró felügyelő hittanszaki tanár ítéletével öszhangzóan a debreceni helv. hitv. ev. ref. főiskola kebelében létező hittanszaki önképző társulat szavalási szakosztályában az ifjuság által verseny szavalatokon váltogatva, egyik évben komoly másik évben vígtárgy darab a legjobb szavalójának elismert ifjunak adassék ki ösztönző jutalom gyanánt a társaság által tartani szokott ünnepélyes közgyűlésen, 20 szóval husz forint osztrák ért. a nevezett társulat hittanszaki felügyelő tanárát illetvén. c) 1000 szóval egyezer forint osztr. ért. tőkeösszeg, 5% kamata mely 50 frt. oszt. ért. a debreceni helv. hitv. ev. ref. főgimnázium Nagytiszteletű és tekintetes tanárkar felügyelete mellett minden évben az összes gymnasiumi ugynevezett „szegény tanulók” között a legkitünőbb szorgalmu és a legjobb erkölcsi magaviseletű Szatmármegyei születésű két növendéknek 25-25 frt. oszt. ért. egyenlő arányban adassék ki ösztönző jutalom gyanánt az összes tanulósg jelenlétében. Az a) b) c) alatt nevezett tőkék a debreceni helv. hitv. ev. ref. főiskolák pénztárába fizetendők, s állandóan az által kezelendők. A IV. alatt a debreceni helv. hitv. ev. ref. főiskolának tett alapítvány folytonos felügyelet és ellenőrzés céljából a Tiszántúli ev. ref. egyházkerület főtiszteletű és Méltóságos Püspöki hivatalának bejelentendő. Eddig a végrendeletnek főiskolánkat illető része. Vissza tükröződik benne a megboldogult multja, ki annak idejében a kollégiumnak híres szavaló diákja volt, vissza tükröződik benne hittanhallgatóink későbbi papjaink meleg érzése is az alma mater iránt. Ez az érzés hozta nekünk a nagy alapítványok legjelentékenyebb részét. Ez munkál ma is a kollégium segéd forrásainak erősítésén, tovább fejlesztésének dolgain s az egyetemen is. Ez az érzés nem lankad más egyházkerületekbe vettetődvé sem. Ezt igazolja a Soltra alap s ezt az Ilyés Lajos hagyománya is. Aldottak, a kik hálásak az ő nevelő szüleik és dajkák iránt és aldottak azok, a kik az iskoláról el nem felejtkeznek s az Ur parancsának teljesítését: „Tanítványokká tegyetek” ilymódon lehetővé teszik és éber gondnal, szerető szívvel örködnek a mi erősségeink, nagy kollégiumaink felett.

— 16.000 koronát hagyott Karap Móriéz volt városi tanácsos, Karap Ferencz főrendiházi tag testvéröcse a debreceni kollégium közszükségletei alapjainak. A hagyomány szép bizonyítéka a nagynevű család főiskolánk iránt érzett jóindulatának és abban is utmutató, hogy nem családi alapítvány jellegű. A debreceni kollégiumnak nagyszámu családi alapítványai vannak. Mindezeket az örökhagyók azzal a kegyeletes céllal tették, hogy a hozzájuk tartozók utódai könnyebben boldogulhassanak és tanulhassanak. Ebből azonban az a baj származik, hogy a családi alapítványra igényt tartók sokszor minden hivatottság nélkül is megszállják a debreceni iskolákat és főleg a gimnáziumban gyakran tényleg elis foglalják a helyet s kiszorítják azokat, a kik tisztán csak tehetségeikre vannak utalva. Helyesebb volna azért a kegyes alapítóknak nagyobb és általánosabb célt tűzni ki a nevéket fentartó adományok és alapítványok útján. Miután jóra való és jómagaviseletű szegény fiu, kivéve az első félesztendőt, úgy is könnyen hozzájuthat a különböző segélyekhez, ilyenek lehetnének a tanszéki alapítványok, közszükségleti alapok, muzeum és gyűjtemények, botanikus kert vagy

más olyan célok, a melyek hiányát érezték diákkorukban, vagy amelyek áldásait élvezték. De nem lehet itt részletekbe menni. Azt akartuk csak kiemelni, hogy a Karap Móriéz alapítványa a családi név fentartása mellett egyenesen magát az iskolát is erősíti. Az elhunytat Budapesten a Vörös-kereszt kórház halottasházából f. hó 4-én temették. A rokonnokon kívül ott voltak Erdély Sándor és Plósz Sándor volt miniszterek, Tarkovich József, Bernáth Kálmán államtitkárok, Csathó Ferencz, Lehoczky Kálmán táblai elnökök, Zoltán Elek altábornagy, Paizs Andor és Szabó Agoston kuriai tanácselnökök, több kuriai bíró, Tóth Dezső közigazgatási bíró, azonkívül még Debrecenből is számosan. Aldás emlékére!

Tartalomjegyzék: Gonosz aratás. Vándor. — Egységes liturgia. Segesváry József. — Tárcsa: A margitai templom kincsei. Dr. Barcsa János. — Szabadválasztás és lelkészképzés. Révi pap. — A debreceni református kollégium adattára. Balogh Ferencz. — Tanügy: Az új népiskolai tanterv. Paedagogus. — Külföld: Német egyházi szemle. Veress István. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: DR. FERENCZY GYULA.

Pályásat.

A fehérgyarmati egyházban megüresedett ev. ref. segédlelkész-tanítói állásra pályázat hirdetik. Fizetés: 1000 kor. készpénz havi előleges részletekben és 3 öl fa és 6 köből buza beszálitva és egy szobából álló lakás.

Kötelesség: Tanítja a II. elemi osztályt tanterv szerint. Hora Canonicán és lelkész akadályoztatása esetén: lelkészi szolgálat. Pályázni kívánók felszerelt pályázati kérvényeiket folyó július hó 19-ig alulírott lelkészhez sziveskedjenek beküldeni.

Az állás szeptember elsején elfoglalandó.

Kelt Fehérgyarmat, 1905. július 5.

Fábián Károly
ev. ref. lelkész.

—2.

Pályásat,

a földéaki (csanád megye) ev. ref. leányegyház lelkész-tanítói állására.

Fizetés:

1. Készpénzben évi 1200 korona havi előleges részletekben.
2. Fűtési átalány évi 40 kor.
3. Szabadlakás, kerttel évi kétszeri tisztogatás és meszeléssel.

A lelkész-tanító kötelessége: vasárnap s ün-

nepnapokon isteniszteletek tartása, az iskolás gyermekek tanítása az előirt tanterv szerint.

A leányegyház anyásítás alatt áll, a megválasztás tehát az anyásítás idejéig, vagy ha ez hosszabb ideig elhúzódna, 3 évről 3 évre szól. Ha a most megválasztandó lelkész-tanító a kívánalmaknak megfelel az anyásításkor állandósíttatni fog.

Pályázati kérvények f. 1905. év augusztus hó 1-ig alulirt elnökséghez küldendők.

Az állás 1905. év szeptember 1-én elfoglalandó.

*A makói ev. ref. egyhástanács
elnöke.*

1-2.

Pályásat.

egy segédlelkézi állásra a makói ev. ref. egyházban.

Fizetés :

1. Készpépzhben havi előleges részletekben évi 1200 korona.
2. Minden halott bejegyzéséért 28 fillér.
3. Egy tanintézetben teljesítendő vallástani-tásért mintegy 200 korona.

Pályázók esetleg próba szónoklatot kötelesek tartani a makói ev. ref. egyházban, az újtemp-lomban.

Pályázati kérvények f. év augusztus 1-ig alulirt elnökséghez küldendők. Állás f. év októ-ber 1-én elfoglalandó.

A makói ev. ref. egyház elnöke.

1-2.

Pályásati hirdetés.

A nagybányai ev. ref. egyházmegyében fekvő *nagypaládi* ev. ref. egyház üresedésben levő lelkézi állomására pályázat hirdettetik. Fizetés, lakás és kerten kívül áll föld, termény, fa, és stólából, melyek értéke a jelentő iv szerént 2767 korona, tehát ez egyház II. osztályu. A lelkézi állás elfoglalandó: 1906. ápril 24-én. Pályázók kérvényeiket kellően felszerelve július hó 30-ig Széll György espereshez (Avasujváros Szatmár m.) nyujtsák be.

Kelt Debrecen, 1905. jul. 3.

Kiss Áron
püspök.

Pályásat.

A nagyváradai ev. ref. tanítóképző intézetnél egy *mennyiségtan-természettudományi* tanszék be-töltendő.

Pályázhatnak polgári vagy középiskolai ta-nításra képesített ev. ref. vallásu tanítónök.

Javadalmazása: 2000 korona előleges havi részletekben fizetve és teljes ellátás az interná-tusban. Ötödvees korpótlék 100 korona, amely az államszegélyből emeltetni fog.

A megválasztandó tanítónő kötelessége : heti, legfeljebb 20 órán szaktárgyainak, esetleg más képességeinek megfelelő tárgyak tanítása. az internatusban, mint bentlakó tanítónőnek a rendtartásban előirt felügyelet teljesítése.

Előnyben részesülnek, akik németül vagy franciául beszélnek.

A megválasztggt tanítónő 1905. szept. 1-én köteles tanszékét elfoglalni.

A kellően felszerelt pályázati kérvények *aug. 1-ig* Nt. Sulyok István urhoz, az igazgató bizottság elnökéhez Nagyváradra küldendők.

Debrecen, 1905. jul. 6.

Sáfrány Lajos
igazgató.

Pályásati hirdetemény,

a Nagy József debreceni kereskedő által alapított *külföldi ösztöndíjra, az 1905—6. iskolai évre.*

A jövő iskolai évben ezen ösztöndíjra, oly ifju vétetik fel, ki a debreceni ref. főiskolában theológiát végezvén, lelkézi, vagy tanári pályára külszözi egyetemekben és akadémiákban is óhajtja magát tovább képezni.

Az alapítványi segélyt élvezni óhajtónak magyar születésűnek kell lenni; és tehetségre kitünő, erkölcsi jelleme feddhetetlen, igyekezete és szorgalma kitartó legyen.

A bölcsészeti s hittanszaki tanulmányokon kívül a latin nyelvben annyira jártas legyen, hogy római klasszikusokat jól értse, a görög nyelv-tanban az iskolai bizonyítvány szerint kitünő osztályzatu legyen; az élő nyelvek közül pedig a német nyelvet teljesen értse és egész folyé-konysággal beszélje; végre a francia nyelvben is birjon oly előkészülettel, hogy a könyveket jól értse.

Az alapítvány összege 1000 (egyezer) korona. Pályázati kérvények kellőleg felszerelve 1905.

